

TRANSCHEGARAVIY SAVDO MUNOSABATLARI QONUNCHILIGI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI

Adizov oqilbek Oybek o‘g‘li

Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiya universiteti magistranti

oqilbekadizov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasida transchegaraviy savdo munosabatlarini tartibga soluvchi amaldagi normativ-huquqiy baza, ularni xalqaro standartlar, xususan Jahon savdo tashkiloti (JST) qoidalari bilan uyg‘unlashtirishga doir islohotlar jarayoni tahlil qilinadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan bojxona tizimidagi raqamlashtirish, savdo tartib-taomillarini soddalashtirish, elektron savdo imkoniyatlarini kengaytirish va xalqaro konvensiyalarga qo‘shilish borasidagi harakatlar o‘rganiladi. Shuningdek, mintaqaviy iqtisodiy integratsiya doirasida Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YEOII) bilan munosabatlar, chegaraoldi savdoni liberallashtirish, korrupsiyaga qarshi institutsional chora-tadbirlar kabi masalalarga e‘tibor qaratiladi. Maqolada mavjud huquqiy va institutsional muammolar aniq misollar orqali tahlil qilinib, xorijiy davlatlar tajribasi asosida O‘zbekiston qonunchiligini takomillashtirishga doir amaliy tavsiyalar ilgari suriladi. Tadqiqot natijalari mamlakatning global savdo tizimiga integratsiyalashuvi uchun zarur bo‘lgan huquqiy shart-sharoitlarni yaratishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Transchegaraviy savdo, qonunchilik islohoti, JST, YEOII, bojxona, raqamlashtirish, savdo integratsiyasi, elektron savdo, xalqaro savdo huquqi.

O‘zbekiston Respublikasi oxirgi yillarda tashqi savdo hajmlarining jadal o‘shini boshdan kechirmoqda¹. Transchegaraviy savdoni tartibga soluvchi qonunchilik milliy iqtisodiyotning ochiqligi va xalqaro integratsiyasini ta‘minlashda muhim o‘rin tutadi. Mamlakatda bojxona, soliq va valyuta sohalarida qator islohotlar amalga oshirilib, savdo tartib-taomillari soddalashtirilib bormoqda. Shu bilan birga, mavjud byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish, qonunchilikdagi nomuvofiqliklarni bartaraf qilish, savdoni

¹ Izoh: 2023-yilda O‘zbekiston tashqi savdo aylanmasi \$62.6\$ mlrd. AQSh dollariga yetib, 2022-yilga nisbatan 23.9 % o‘tdi. Eksport hajmi \$24.4\$ mlrd. dollar (+23.8 %), import esa \$38.1\$ mlrd. dollar (+24.0 %) bo‘ldi. Ushbu jadvalda O‘zbekistonning tashqi savdo ko‘rsatkichlari aks etgan.

raqamlashtirish darajasini oshirish va mintaqaviy integratsiyaga erishish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Quyida O'zbekistonda transchegaraviy (tashqi) savdo munosabatlarini tartibga soluvchi amaldagi qonunchilikka sharh, so'nggi yillarda qabul qilingan hujjatlar va ularning ta'siri, xorijiy tajriba hamda mavjud muammolar va yechimlar yoritib o'tiladi.

O'zbekistonda transchegaraviy savdoni tartibga soluvchi asosiy hujjatlardan biri Bojxona kodeksidir. 2016-yilda yangi tahrirdagi Bojxona kodeksi qabul qilinib, 2016-yil 21-apreldan kuchga kirdi [GRATA International, 2016]. Mazkur kodeks bojxona rasmiylashtiruvini soddalashtirishga qaratilgan bo'lib, turli ruxsatnomalarni rasmiylashtirish muddatlari qisqartirildi, "yagona darcha" prinsipi joriy etildi va bojxona deklaratsiyalarini elektron shaklda topshirish hamda elektron raqamli imzodan foydalanish imkoniyati yaratildi. Bu yangiliklar bojxona nazoratini tezlashtirishga va xorijiy savdo ishtirokchilari uchun qulayliklar yaratishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, kodeks doirasida intellektual mulk obyektlarini bojxona chegarasida himoya qilish (bojxonada intellektual mulk reyestri yuritish) va jismoniy shaxslar uchun ikki yo'lakli tizim ("yashil/qizil yo'lak") ham joriy etilgan [GRATA International, 2016].

Tashqi savdo faoliyatining umumiy huquqiy asosi sifatida "Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida"gi Qonun amal qiladi. Ilk bor 1991-yilda qabul qilingan ushbu qonun 2000-yilda yangi tahrirda tasdiqlangan bo'lib, tashqi savdo ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari, davlatning iqtisodiy suverenitetini va manfaatlarini himoya qilish prinsiplari belgilangan. Qonunga muvofiq, agar xalqaro shartnomalarda milliy qonunchilikdan farqli norma nazarda tutilgan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidasiga amal qilinadi. Mazkur qonun va unga mos ravishda qabul qilingan prezident farmonlari va hukumat qarorlari tashqi savdoni liberallashtirish hamda tartibga solishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Misol uchun, 2017-yil 15-dekabrda PF-5286-son Farmon bilan ayrim tovarlar importiga taqiqlar va eksportga litsenziyalar ro'yxati belgilangan bo'lib, ichki ishlab chiqaruvchilarning manfaatlarini himoya qilish hamda eksportni rag'batlantirish ko'zda tutilgan [Kosta Legal, 2025].

O'zbekiston import-eksport operatsiyalarini fiskal tartibga solishda bojxona bojlari va soliqlar muhim vosita hisoblanadi. So'nggi yillarda import bojlari sezilarli darajada pasaytirildi: xususan, 2018-yil 29-iyundagi PQ-3818-son Prezident qaroriga muvofiq yangi bojxona tariflari tasdiqlanib, o'rtacha import bojxona stavkalari 2017-yil sentabrdagi 15.3 % dan 2020-yilda 7.5 % gacha tushirildi [AQSh XSM, 2023]. Bojxona bojlari miqdori va aksiz solig'i stavkalari tovar turiga qarab belgilangan bo'lib,

ularning ro'yxati tegishli normativ hujjatlarda bayon etilgan (masalan, yuqoridagi PQ–3818-son qaror). Import qilinadigan aksariyat tovarlarga, bojdan tashqari, QQS ham undiriladi. 2019-yilda yangi tahrirdagi Soliq kodeksi qabul qilinishi, 2020-yildan kuchga kiringach, umumiy qiymat solig'i (QQS) stavkasi bosqichma-bosqich kamaytirildi. 2019-yilda QQS 20 % dan 15 % ga tushirilgan bo'lsa, 2023-yil 1-yanvardan QQS stavkasi yana 12 % gacha pasaytirildi [Kosta Legal, 2025]. Bu o'zgarishlar import xarajatlarini kamaytirib, tashqi savdoni rag'batlantirishga xizmat qilmoqda. Bundan tashqari, ayrim maxsus holatlarda bojxona to'lovlaridan ozod etish imtiyozlari ko'zda tutilgan: masalan, xorijiy investorlarga o'z ehtiyojlari uchun olib kelinadigan uskunar bojxona boji va QQSDan to'liq ozod etiladi, qayta eksport qilinadigan tovarlar 6 oy muddatgacha bojlardan ozod qilinadi [AQSh XSM, 2023].

Transchegaraviy savdoda valyuta operatsiyalarini tartibga solish alohida ahamiyatga ega. 2017-yil sentabr oyida qabul qilingan PF–5177-son Prezident farmoni bilan milliy valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha keskin choralar ko'rib, so'mning konvertatsiyasi erkin qo'yib yuborildi. Bu tadbir eksportchilar va importchilar uchun valyuta almashtirishdagi cheklolarni yumshatdi hamda norasmiy bozorlar yo'q qilindi [Kosta Legal, 2025]. 2019-yilda esa "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi Qonun yangi tahrirda qabul qilindi (O'RQ–573-son, 22.10.2019). Mazkur qonun valyuta operatsiyalarini amalga oshirish va valyuta nazorati masalalarini zamon talablari darajasida qayta belgiladi. Jumladan, rezidentlarga eksportdan tushgan valyutani majburiy sotish talabi bekor qilindi, valyuta ayirboshlash kursini bozor belgilashi tamoyili mustahkamlandi. Valyutaga oid bitimlar bo'yicha xalqaro shartnomalar ustuvorligi ham qonunda o'z aksini topgan.

Valyuta nazorati organlari (Markaziy bank, Davlat bojxona qo'mitasi va boshqalar) tashqi savdo shartnomalari bo'yicha tushumning o'z vaqtida qaytarilishi (repatriatsiyasi) ustidan monitoring olib boradi. Bunda maxsus Yagona elektron axborot tizimi joriy etilgan bo'lib, barcha eksport-import shartnomalari va invoyslar ushbu tizimda ro'yxatdan o'tkaziladi. Xususan, 2020-yil 14-maydagi 283-son VMQ bilan tasdiqlangan tartibga ko'ra, eksport qiluvchilar internetdagi onlayn do'konlar orqali tovar va xizmatlarni elektron invoys asosida eksport qilishi va 100% oldindan to'lovni olgan holda yuk bojxona deklaratsiyasini rasmiylashtirishi mumkinligi belgilandi. Qiymati \$5000 AQSh dollarigacha bo'lgan mayda jo'natmalar hatto Yagona tizimga ma'lumot kiritmasdan, pochta xizmati orqali soddalashtirilgan tartibda eksport qilinishiga ruxsat berildi [VMQ, 2020]. Bu normalar transchegaraviy elektron tijoratning rivojlanishini qo'llab-quvvatlamogda.

O‘zbekiston xalqaro savdo-huquqiy makonga integratsiyalashish yo‘lida bir qator qadamlar qo‘ygan. 2014-yildan boshlab mamlakat MDH doirasidagi Erkin savdo hududi bitimi ishtirokchisiga aylandi, bu esa MDH davlatlari o‘rtasida o‘zaro import-eksportga bojxona bojlari qo‘llamaslik imkonini berdi [Kosta Legal, 2025]. 2020-yil dekabr oyida esa O‘zbekiston **Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi (YEOII)** da kuzatuvchi davlat maqomini oldi. Bu maqom doirasida mamlakat YEOII yig‘ilishlarida ishtirok etib, ittifoqning bojxona va savdo tartibotlarini o‘rganmoqda, lekin to‘liq a‘zo emasligi sababli qo‘shni davlatlar (masalan, Qozog‘iston, Qirg‘iziston) bilan chegaralarda bojxona nazorati saqlanib qolmoqda [Kosta Legal, 2025]. Bundan tashqari, O‘zbekiston 1994-yildan beri Jahon savdo tashkiloti (JST) kuzatuvchi maqomida bo‘lib, ayni paytda JSTga a‘zo bo‘lish jarayonini jadallashtirgan. JST talablari doirasida milliy qonunchilikni moslashtirish uchun keng qamrovli huquqiy va institutsional islohotlar amalga oshirilyapti. Xususan, yaqin yillarda antidemping, subsidiyalarga qarshi va himoya choralariga oid milliy qonunlarni ishlab chiqish rejalashtirilgan [Kosta Legal, 2025].

O‘zbekistonda 2017-yildan buyon prezident Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida tashqi savdoni erkinlashtirishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 2017-yil sentabr oyidagi farmon bilan milliy valyuta konvertatsiyasi yo‘lga qo‘yildi (yuqorida ta’kidlandi). 2018-yil iyun oyidagi PQ–3818-son qaror orqali import bojxona to‘lovlari sezilarli ravishda pasaytirildi. 2019-yilda yangi Soliq kodeksi kuchga kirib, tashqi savdoga doir soliq yukini kamaytirishga xizmat qildi (QQS 15% ga, keyinchalik 12% ga tushirildi). 2019-yil oxirida Valyutani tartibga solish to‘g‘risidagi Qonunning yangi tahriri qabul qilinib, eksport tushumlarini olib kelish muddati, tartibi va jarimalar qayta belgilandi – natijada eksportchilar uchun qulay muhit yaratildi [Kosta Legal, 2025].

Bojxona organlari faoliyatini takomillashtirish borasida so‘nggi yillarda ko‘plab qarorlar qabul qilindi. 2022-yil 27-apreldagi PF–122-son Prezident farmoni bilan bojxona tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar belgilandi. Ushbu farmon ijrosi doirasida 2023-yil 25-oktabrda Vazirlar Mahkamasining 560-son qarori qabul qilinib, bojxona ma‘muriyatchiligini soddalashtirish va raqamlashtirish yuzasidan bir qator o‘zgartirishlar joriy etildi [Vazirlar Mahkamasini, 2023]. Jumladan, bojxona organlari faoliyatida zamonaviy axborot texnologiyalarini tatbiq etish kengaydi, xodimlarni moddiy rag‘batlantirish orqali korrupsiyaning oldini olish choralari kuchaytirildi. Mazkur qarorga muvofiq eksport qiluvchilarga qo‘shimcha yengillik berildi: invoys asosida oldindan 100% to‘lov bilan bajariladigan eksport

operatsiyalarida talab etiladigan oldindan to'lov miqdori 100% dan 50% gacha kamaytirildi. Ya'ni, eksport qiluvchi agar mahsulotni invoys bilan, oldindan qisman to'lov olgan holda jo'natmoqchi bo'lsa, avvalgi tartibda 100% oldindan to'lov talab etilgan bo'lsa, endilikda 50% yetarli bo'ladi. Bu o'zgarish eksport jarayonini ancha yengillashtirib, kichik va o'rta eksportchilar uchun qulay sharoit yaratadi [Vazirlar Mahkamasi, 2023].

2025-yil fevral oyida Hukumat transchegaraviy savdo ustidan nazoratni kuchaytirishga doir yangi qaror qabul qildi. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 11-fevraldagi 77-son qarori bilan xorijiy savdo shartnomalarini nazorat qilish tizimi takomillashtirildi [Kosta Legal, 2025]. Unga ko'ra, Markaziy bank, Bojxona qo'mitasi hamda Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tijorat banklari tomonidan xorijiy savdo shartnomalari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib qo'yish holatlari ustidan kuchaytirilgan monitoring o'rnatadi. Shuningdek, mazkur qaror bilan qonunchilikka "ichki eksport" tushunchasi kiritildi – unga binoan, norezidentlarga O'zbekiston ichkarisida yetkazib berilib, haq to'lovi chet el valyutasida amalga oshiriladigan tovar va xizmatlar ichki eksport shartnomasi sifatida tasniflanadi. Bu amaliyot eksport statistikasi va valyuta nazoratini aniqroq yuritishga yordam beradi.

Yana bir muhim o'zgarish – "moliyaviy agent" tushunchasi joriy qilinib, eksport kontraktlari bo'yicha faktoring xizmatlarini amalga oshirish uchun banklar va kredit tashkilotlariga litsenziya berish ko'zda tutildi. Agar eksport bitimida mahalliy moliyaviy agent ishtirok etsa, valyuta tushumini qaytarish (repatriatsiya) majburiyati shu agent zimmasiga yuklanadi, xorijiy moliyaviy agent bo'lsa – eksportchining zimmasida qoladi. Moliyaviy agentlar tomonidan undiriladigan qarzdorlik summasining 10% gacha bo'lgan ustama haqi esa, majburiy valyuta tushumi hisobida qarz sifatida ko'rilmasligi belgilandi [Kosta Legal, 2025]. Bu o'zgarishlar eksport qiluvchilarning moliyaviy xizmatlardan foydalanishini osonlashtirib, xalqaro savdo hisob-kitoblarida xavfni kamaytiradi.

Jahon savdo tashkilotiga moslashuv: JSTga a'zo bo'lish jarayonida O'zbekiston qonunchiligida ba'zi bo'shliqlarni to'ldirish maqsadida yangi qonun loyihalari ishlab chiqmoqda. Xususan, xalqaro savdo amaliyotida qo'llaniladigan himoya mexanizmlarini joriy etish uchun "Antidemping choralar to'g'risida", "Kompensatsion (subsidiyalarga qarshi) choralar to'g'risida" hamda "Himoya (savdo himoyasi) choralar to'g'risida" qonun loyihalari tayyorlanayotgani e'lon qilingan [WTO, 2023]. Bundan tashqari, 2023–2024 yillarda "Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi to'g'risida"gi Qonun loyihasi ustida ham ish olib borilmoqda. Ushbu normativ hujjatlar qabul qilinsa,

O'zbekistonning savdo siyosati JST qoidalariga muvofiqroq bo'lib, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni nohalol raqobatdan va import subsidiyalangan mahsulotlar oqimidan huquqiy himoya qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Ta'kidlash joizki, Prezidentning 2023-yil 7-avgustdagi Farmoni bilan JSTga a'zo bo'lish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi va unda milliy qonunchilikni 2025-yilgacha JST talablari bilan uyg'unlashtirish choralari belgilandi [Kosta Legal, 2025].

Xalqaro konvensiyalarga qo'shilish: O'zbekiston savdo tartib-taomillarini modernizatsiya qilishda xalqaro konvensiyalarga qo'shilishga ham e'tibor bermoqda. 2020-yil 21-dekabrda O'zbekiston **Bojxona protseduralarini soddalashtirish va uyg'unlashtirish to'g'risidagi Xalqaro konvensiya (Kyoto konvensiyasi)**ga qo'shildi. Natijada, bojxona nazoratini zamonaviylashtiruvchi qator qoidalar milliy qonunchilikka implementatsiya qilindi – xususan, bojxona tekshiruv natijalarini rasmiylashtirgandan keyin nazorat qilish (post-clearance audit) instituti joriy qilindi [Gazeta.uz, 2024]. 2021-yil 1-apreldan boshlab post-audit axborot tizimi ishga tushirilib, bojxona tekshiruvlari risk tahliliga asosan inson omilisiz avtomatik tanlanadigan bo'ldi. Bu yangilik natijasida 2022-yil davomida 180 ta tashqi savdo qatnashchisi tekshirilib, ularning 90% dan ortig'i ijobiy baholandi.

Elektron tijorat va raqamlashtirish: 2020-yildan boshlab davlat transchegaraviy elektron tijoratni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ham qonunchilikda aks ettirmoqda. Yuqorida ta'kidlanganidek, hukumatning 2020-yildagi 283-son qarori bilan elektron savdoda kontraktsiz eksport qilish imkoniyati joriy etildi. \$5 ming dollargacha bo'lgan mayda jo'natmalar uchun bojxona deklaratsiyasiz pochta orqali eksport ruxsat etildi. Bu me'yorlar tadbirkorlarga onlayn eksport qilishda yengillik yaratdi va pandemiya davrida ham savdo aloqalarini qo'llab-quvvatlashga yordam berdi.

Yevropa Ittifoqi tajribasi: YI dunyodagi eng yirik integratsion bozor bo'lib, ittifoq doirasida bojxona ittifoqi faoliyat yuritadi. A'zo davlatlar o'rtasida ichki chegara bojxonasi yo'q, yagona bojxona kodeksi amal qiladi [European Commission, 2024]. Yevropada Yagona kompyuterlashtirilgan tranzit tizimi (NCTS) joriy etilgan bo'lib, yuklarning tranzit harakati real vaqt rejimida kuzatib boriladi. YI bojxona organlari xavf tahliliga asoslangan tartibni qo'llaydi – yuklarning katta qismi "yashil yo'lak" orqali tekshirilmay o'tadi. Fransiya yoki Germaniya kabi davlatlarda atigi 2–5% yuklar fizik ko'rikdan o'tadi. Bunday ilg'or tajriba shuni ko'rsatadiki, savdo tartib-taomillarini raqamlashtirish va soddalashtirish transchegaraviy savdo samaradorligini oshiradi.

Amaldagi muammolar va qonunchilikni takomillashtirish yo‘nalishlari

Byurokratik to‘siqlar va huquqiy nomuvofiqliklar: Hozirgi kunda transchegaraviy savdo sohasida saqlanib qolayotgan muammolardan biri ortiqcha byurokratik tartib-taomillar va ba‘zan normativ-huquqiy hujjatlar o‘rtasidagi nomuvofiqliklardir. So‘nggi islohotlar natijasida bojxona va boshqa idoralar tomonidan beriladigan 10 dan ortiq ruxsatnoma va sertifikatlar bekor qilindi, biroq hali ham ayrim hollarda tadbirkorlardan bir xil ma‘lumotni turli idoralarga takroran taqdim etish talab etiladi. Masalan, eksport qiluvchi shartnomani oldin bankda ro‘yxatdan o‘tkazishi, so‘ngra bojxona deklaratsiyasi bilan birga yana shu ma‘lumotlarni kiritishi kabi dublikat jarayonlar uchrab turadi. Bunday nomuvofiqliklarni bartaraf etish uchun idoralararo elektron ma‘lumot almashinuvi to‘liq yo‘lga qo‘yilishi zarur. Xususan, Yagona elektron tizim doirasida bojxona, banklar va soliq organlari o‘zaro integratsiyasini mustahkamlash lozim. Hozirda amalda Yagona elektron axborot tizimi (EEISVO) orqali valyuta nazorati va bojxona organlari ma‘lumot almashmoqda, lekin ushbu tizimning boshqa barcha manfaatdor idoralarni ham qamrab olishi (masalan, sertifikat beruvchi organlar, chegarada sanitariya nazorati va h.k.) muhimdir. Shuningdek, milliy qonunchilikda ba‘zi atama va tamoyillar yagona tarzda qo‘llanmayotgani kuzatiladi. Masalan, “eksport kontrakti” tushunchasi bojxona qoidalarida bir xil, valyuta nazorati qonunchiligida biroz boshqacha talqin qilinishi mumkin. Bunday huquqiy nomuvofiqliklarni yechish uchun yangi qabul qilinayotgan qonunlarda aniq va yagona tushuncha va normalarni belgilash talab etiladi.

Raqamlashtirish darajasi pastligi: Tashqi savdo operatsiyalarining to‘liq raqamlashtirilmagani savdo jarayonlarini sekinlashtiruvchi omillardan biridir. Haqiqatan ham, O‘zbekistonda so‘nggi yillarda bojxona tizimiga qator axborot tizimlari joriy etildi – Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali, bojxona yagona darcha tizimi, tashqi savdo shartnomalarini monitoring qilish tizimi kabi platformalar mavjud. Biroq amaliyotda haligacha qog‘oz hujjatlarga ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Ayrim litsenziya va sertifikatlar (fitosanitariya sertifikati, standartlashtirish sertifikati va b.) hamon qog‘oz ko‘rinishda talab qilinadi va ularni elektron integratsiya qilish ishlari to‘liq yakunlanmagan. Xususan, masalaning xalqaro tomoni ham bor: O‘zbekistonning savdo sheriklari bilan elektron ma‘lumot almashinuvi yo‘lga qo‘yilmagani sababli, hujjatlarni qog‘oz shaklda yuborish yoki skaner-nusxalar bilan ishlashga to‘g‘ri kelmoqda. Bu masalani hal etish uchun qonunchilik darajasida qog‘ozsiz savdo konsepsiyasini to‘liq qo‘llab-quvvatlash zarur. Yaqinda qo‘shilgan Osiyo-Tinch okeani bitimi bu yo‘nalishda muhim qadam bo‘ldi. Endilikda ichki

qonunchilikka ushbu bitim talablariga muvofiq o'zgartishlar kiritish, ya'ni elektron hujjatlarni xorijiy davlatlar bilan almashish va tan olish mexanizmlarini yaratish lozim. Masalan, "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi qonun qabul qilib, unda bojxona yuk deklaratsiyasi, tijorat hujjatlari, sertifikatlarining elektron imzo bilan haqiqiy hujjat deb tan olinishi mustahkamlanishi mumkin. Shuningdek, blokcheyn texnologiyalari kabi zamonaviy usullarni qo'llash orqali chegaralardagi ma'lumotlarni real vaqt rejimida almashish imkoniyatini yaratish ustida ishlash mumkin.

Mintaqaviy integratsiya muammolari: Markaziy Osiyo mintaqasida savdo integratsiyasi yetarli darajada chuqurlashmagani O'zbekiston tashqi savdosiga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Xususan, O'zbekiston YEOIIga hali a'zo bo'lmagani bois, asosiy savdo hamkorlari Qozog'iston va Qirg'iziston bilan chegaralarda bojxona nazorati saqlanib qolmoqda. Bu esa yuklarni chegaradan o'tkazishda qo'shimcha vaqt va xarajat sarfiga olib keladi. Misol uchun, 2022-yilda Qozog'iston bilan chegara o'tkazish punktlarida navbatlar kuzatilgan, yuk mashinalari 8-10 soatlab kutishga majbur bo'lgani haqida xabarlar bo'lgan (norasmiy manbalar). Bunday muammolarni hal etish uchun mintaqaviy hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish lozim. Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (CAREC) doirasida chegaralarni integratsiyalashgan boshqaruv (IBM) loyihalari amalga oshirilmoqda. O'zbekiston ham qo'shni davlatlar bilan chegara-bojxona protseduralarini o'zaro tan olish bo'yicha bitimlar tuzishni ko'rib chiqishi mumkin. Masalan, Qozog'iston bilan pilot loyiha sifatida "bitta stop – ikki nazorat" tamoyilini joriy etib, chegara punktlarida qo'shma tekshiruvlar o'tkazish va natijani ikki davlat tan olishi yo'lga qo'yilsa, yuklar ikki marta tekshirilmasdan tez o'tishiga erishiladi. Shu kabi integratsiyaviy choralar uchun huquqiy poydevor yaratish – masalan, "Chegaraoldi savdoni soddalashtirish to'g'risida"gi hukumatlararo bitim – dolzarb vazifa.

Yana bir integratsiya masalasi – transport va logistika infratuzilmasi. O'zbekiston dengiz portlariga ega emas, shuning uchun eksport-importning katta qismi qo'shni davlatlar hududi orqali tranzit o'tadi. Transchegaraviy savdo qonunchiligi doirasida transport koridorlaridan foydalanish, tranzit tartiblarini soddalashtirish ham ko'zda tutilishi lozim. O'zbekiston 2016-yilda Xalqaro yo'lovchilar va yuklar tashish to'g'risidagi Kioto protokoli va bir qator xalqaro transport konvensiyalariga qo'shilgan, biroq amaliyotda tranzit yuklarga tezkor ruxsat berish (masalan, TIR Karnet tizimi) to'liq ishlamayapti. Bu borada qonunchilikni takomillashtirish va ijro tizimini kuchaytirish talab etiladi.

Korrupsiya va institutsional salohiyat: Byurokratik to‘siqlar bilan bog‘liq yana bir jiddiy muammo – bu ayrim hollarda korrupsiya xavfining saqlanib qolishidir. Agar tartib-taomillar murakkab va shaffof bo‘lmasa, amaldorlarning suiiste‘mol qilish ehtimoli ortadi. Shu bois, qonunchilik darajasida barcha protseduralarni aniq reglamentatsiya qilish, inson omilini kamaytirish eng muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lishi kerak. So‘nggi qarorlarda bojxona xodimlarini ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish orqali korrupsiyani oldini olish choralari tilga olindi. Haqiqatan ham, bojxona va boshqa nazorat organlari xodimlarining mehnat haqi va ijtimoiy ta‘minotini oshirish, ularga nisbatan qat‘iy javobgarlik choralari belgilash ham korrupsiya ko‘rsatkichlarini kamaytiradi. Qonunchilik nuqtai nazaridan, “Korrupsiyaga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonun talablari bojxona va savdo idoralarida so‘zsiz bajarilishi uchun ichki idoraviy hujjatlar takomillashtirilishi lozim. Masalan, bojxona inspektorlarining rotatsiyasi, tekshiruvlar jarayonini videokuzatuv ostida olib borish, deklarantlar bilan bevosita muloqotni cheklash (kontaktless clearance) tartibini tasdiqlovchi normativ aktlar zarur. Shuningdek, tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish uchun ma‘muriy shikoyat va sudga murojaat qilish mexanizmlari ishlatish muhim. Ayni paytda bojxona organlari ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, masalan, Bojxona sohasi bo‘yicha Ombudsman institutini joriy etish ham ko‘rib chiqilishi mumkin.

Takomillashtirish yo‘nalishlari: Yuqorida qayd etilgan muammolarni hal qilish uchun quyidagi qonunchilik tashabbus va islohot yo‘nalishlari maqsadga muvofiqdir:

- Savdo tartib-taomillarini yanada soddalashtirish: Bojxona, sertifikatlash, litsenziyalash va valyuta nazorati jarayonlarini iloji boricha soddalashtirish bo‘yicha qonunchilikka o‘zgartishlar kiritish. Jumladan, qonun darajasida ortiqcha hujjatlar ro‘yxatini qisqartirish, yangi tartib va reglamentlarni tasdiqlash. Misol uchun, eksport-import shartnomalarini majburiy ro‘yxatdan o‘tkazish talabini bekor qilish yoki soddalashtirish masalasi ko‘rib chiqilmoqda. Kelgusida “Tashqi savdo faoliyatini tartibga solish to‘g‘risida” yagona kodeks ishlab chiqib, barcha tarqoqlashgan normalarni bir joyga to‘plash maqsadga muvofiq.

- Raqamlashtirish va “Yagona darcha”: “Elektron hukumat” doirasida tashqi savdo uchun yagona portalni to‘liq kuchga kiritish. Hozirgi kunda mavjud bo‘lgan Customs Single Window tizimini (singlewindow.uz) takomillashtirib, uning huquqiy maqomini mustahkamlash zarur. Buning uchun Vazirlar Mahkamasi darajasida “Yagona darcha orqali eksport-import operatsiyalarini amalga oshirish tartibi” to‘g‘risida nizom qabul qilinishi mumkin. Bu nizomga ko‘ra, tadbirkor bitta elektron

platforma orqali barcha kerakli ruxsatlarni olishi va bojxona deklaratsiyasini topshirishi belgilanishi lozim. Shuningdek, “Yagona darcha” tizimining samarali ishlashi uchun qonuniy majburiyatlar belgilanadi – masalan, har bir ishtirokchi idora arizani qabul qilgandan so‘ng ma’lum muddat ichida elektron javob qaytarishi majburiyati. Barcha idoralar uchun yagona integratsiyalashgan ma’lumotlar bazasi (masalan, tashqi savdo ishtirokchilarining ID raqamlari registri) joriy etilishi ham qonunchilikda aks ettirilishi mumkin.

- Xalqaro standartlarga moslashish: JSTga a’zo bo‘lish munosabati bilan xalqaro savdo qoidalarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish davom ettiriladi. Yuqorida zikr etilgan antidemping, kompensatsion va himoya choralariga oid qonunlarni qabul qilish ustuvor vazifa. Bundan tashqari, “Texnik tartibga solish to‘g‘risida”gi yangi qonun loyihasi ishlab chiqilib, unda mahsulotlarning texnik reglamentlari va standartlarining JST Sanitar va fitosanitariya choralari hamda Texnik to‘sqinliklar bo‘yicha bitimlariga muvofiqligi ta’minlanadi. Intellektual mulk huquqlarini himoya qilish ham xalqaro savdoda muhim – shu bois 2023-yilda qabul qilingan “Geografik ko‘rsatkichlar to‘g‘risida”gi Qonun va shu kabi hujjatlarni amaliyotga tatbiq etish kuchaytiriladi.

- Mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash: Qonunchilik darajasida qo‘shni davlatlar bilan savdoni osonlashtirish bo‘yicha kelishuvlar ratifikatsiya qilinishi lozim. Masalan, O‘zbekiston-Qozog‘iston chegaradosh hududlarida savdo markazlari tashkil etish va ular orqali soddalashtirilgan bojxona tartibini qo‘llash haqida bitimlar tuzish mumkin. Shuningdek, YEOII doirasidagi bojxona qoidalarini milliy qonunchilik bilan qisman uyg‘unlashtirib borish (hatto a’zo bo‘lmasada) integratsiyaga zamin yaratadi. Bu borada, O‘zbekiston 2020-yilda YEOIIning ayrim normalarini inobatga olgan holda Bojxona kodeksiga tuzatishlar kiritgan edi. Kelgusida ham agar YEOIIga to‘liq a’zo bo‘lish masalasi ko‘tarilsa, qonunchilik shay holatda bo‘lishi zarur.

- Institutsional islohotlar: Tashqi savdo va bojxona sohasida institutsional samaradorlikni oshirish uchun qonunchilikni takomillashtirish davom etadi. Xususan, 2023-yilda tuzilgan Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi (sobiq Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi negizida) tashqi savdo siyosatini bir markazdan yuritmoqda. Ushbu vazirlik faoliyatini tartibga soluvchi hujjatlarda (Prezident qarori va Nizomida) savdoni rivojlantirish bo‘yicha aniq indikatorlar belgilangan. Kelgusida bu idora va Bojxona qo‘mitasi o‘rtasida o‘zaro mas’uliyatni chegara qilish va hamkorlik tartibini mustahkamlash uchun qo‘shimcha normativ hujjatlar qabul qilinishi mumkin. Masalan, “Tashqi savdo operatsiyalarini monitoring qilish tartibi”ga o‘zgartish kiritilib, unda

Investitsiyalar va savdo vazirligining roli kengaytirilishi, nazorat funksiyalari optimallashtirilishi mumkin.

Xulosa o'rnida. O'zbekiston Respublikasida transchegaraviy savdo munosabatlarini tartibga soluvchi qonunchilik izchil ravishda liberallashtirilib, zamon talablari va xalqaro standartlarga moslashtirilib bormoqda. So'nggi yillardagi islohotlar (bojxona kodeksining yangilanishi, valyuta erkinlashuvi, elektron savdo uchun qulay shartlar yaratilishi, tariflarning pasaytirilishi va h.k.) eksport-import operatsiyalarining keskin o'sishiga turtki bo'ldi. Shunga qaramay, mavjud muammolarni e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Byurokratik to'siqlarni butkul bartaraf etish, qonunlar o'rtasidagi nomuvofiqliklarni hal qilish, savdo jarayonlarini to'liq raqamlashtirish va mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirish borasida hali ko'p ish qilish talab etiladi. Xorijiy ilg'or tajribalar (Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Qozog'iston va boshqalar) shuni ko'rsatadiki, savdo tartib-taomillarini yangillashtirish yurt iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirib, xorijiy investitsiyalarni va savdo hajmini ko'paytiradi. O'zbekiston ham yaqin yillarda JSTga a'zo bo'lish, mintaqaviy va ikki tomonlama savdo bitimlarini kengaytirish orqali jahon savdo tizimiga tobora chuqur integratsiyalashadi. Bu jarayon muvaffaqiyatli bo'lishi uchun qonunchilikning uzluksiz takomillashtirilishi va qabul qilingan normalarning hayotga to'liq tatbiq etilishi zarur. Yuqorida bayon etilgan taklif va yo'nalishlar amalga oshirilsa, O'zbekistonning transchegaraviy savdo qilinishidagi o'rnini va salohiyati yanada ortib, mamlakatimiz global qiymat zanjirlarida munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi.

**Research Science and
Innovation House**

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kosta Legal yuridik xizmati, "O'zbekiston huquqiy xabarnomasi – 2025-yil fevral", Xalqaro savdo nazorati kuchaytirilmoqda, Toshkent, 2025.
2. Kosta Legal xabarnomasi, "2025-yil uchun O'zbekiston – 2030 strategiyasini amalga oshirish", WTO standartlariga mos qonun loyihalari, 2025.
3. UK hukumatining O'zbekistondagi sanksiyalar bo'yicha qo'llanmasi, Bojxona qonunchiligi va eksport nazorati, 27-iyun 2025.
4. AQSh Xalqaro savdo ma'muriyati, "O'zbekiston – Savdo to'siqlari", 1-dekabr 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 560-son qaror (24.10.2023), Bojxona ma'muriyatchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari, 1- band izohi.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 283-son qaror (14.05.2020), Tashqi savdo operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish to'g'risida, 17-§ va 18-§.
7. Brussel Times, "Yangi O'zbekiston bojxona xizmati: raqamlashtirish va soddalashtirish uyg'unligi", Akmalxo'ja Mavlonov maqolasi, 10-oktabr 2022.
8. INVEXI konsalting kompaniyasi, "O'zbekiston tashqi savdo aylanmasi 2023-yilda 62.6 mlrd. \$ ni tashkil qildi", 20-yanvar 2024.
9. Gazeta.uz axborot portali, "O'zbekiston qog'ozsiz transchegaraviy savdo bitimiga qo'shildi", 15-noyabr 2024.
10. GRATA International, "O'zbekiston Respublikasining yangi Bojxona kodeksi – 2016", 14-iyul 2016.
11. Xinhua (Gov.cn orqali), "Xitoy bojxona rasmiylashtiruv vaqtini ikki baravar qisqartirdi", 13-yanvar 2020.

**Research Science and
Innovation House**

